

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-39>

УДК 338.43:66.017

Костишина Тетяна Адамівна

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри управління персоналом, економіки праці
та економічної теорії,
Полтавський університет економіки і торгівлі
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4776-5150>

Манжура Олександр Васильович

доктор економічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ЗВО,
Полтавський університет економіки і торгівлі
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4840-9238>

Пантелеймоненко Андрій Олексійович

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інформаційних технологій,
Комунальний заклад вищої освіти
«Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія»
Полтавської обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3714-1934>

Шимановська-Діанич Людмила Михайлівна

доктор економічних наук, професор,
звідувачка кафедри менеджменту,
Полтавський університет економіки і торгівлі
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6499-0953>

Tetiana Kostyshyna, Oleksandr Manzhura

Poltava University of Economics and Trade

Andrii Panteleimonenko

Municipal Institution of Higher Education
“Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy”
of the Poltava Regional Council

Liudmyla Shymanovska-Dianych

Poltava University of Economics and Trade

**ОБСЛУГОВУЮЧІ КООПЕРАТИВИ В РОЗВИТКУ
ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ****SERVICE COOPERATIVES IN THE DEVELOPMENT
OF RURAL INFRASTRUCTURE**

Анотація. Стаття присвячена ролі обслуговуючих (сервісних) кооперативів у відновленні та модернізації інфраструктури сільських територій України в умовах збройної агресії та пов'язаних з нею наслідків. Актуальність зумовлена потребою інноваційних механізмів відбудови, де обслуговуючі кооперативи забезпечують консолідацію ресурсів для енергетичної, логістичної, медичної та соціальної інфраструктури. Обслуговуючі кооперативи класифіковано на сільськогосподарські (маркетингові), постачальницькі, кредитно-фінансові, енергетичні, медичні (у т. ч. стоматологічні), сервісні-інфраструктурні та комбіновані. Вони забезпечують зниження витрат, підвищують доступ членів до необхідних послуг. Рекомендовано державну підтримку пілотних медичних (зокрема стоматологічних) та енергетичних кооперативів. Вказано, що зарубіжний досвід підтверджує ефективність таких моделей для сталого розвитку інфраструктури сільських територій.

Ключові слова: обслуговуючі (сервісні) кооперативи, кооперативи підприємців, кооперативи споживачів, інфраструктура сільських територій, сільська інфраструктура, соціальна інфраструктура, соціальні кооперативи, кооперативи стоматологів, стоматологічні кооперативи, розвиток громад, сільська економіка, медичні послуги у сільській місцевості, енергетичні кооперативи, кооперативні моделі, зайнятість на селі.

Summary. The article examines the role of service (servicing) cooperatives in restoring and modernizing rural infrastructure in Ukraine in the context of armed aggression and its consequences. Rural infrastructure development is recognized as a key prerequisite for enhancing community competitiveness, population quality of life, and integration into European economic processes. The relevance stems from the need for innovative reconstruction mechanisms, where entrepreneurs' and consumers' cooperatives facilitate resource self-organization for restoring energy, logistics, medical, and social infrastructure. Contemporary scholarly approaches by Ukrainian researchers (Holovashenko Yu.V., Honcharenko V.V., Malík M.I., Mamchur V.A., Mohilnyi O.M., Panteleimonenko A.O., Ryzhyk I.O., Sobchak H.M., Shpykul iak O.H., Yurii T.P., et al.) are analyzed, emphasizing the significant potential of service cooperatives in building agricultural infrastructure and proposing conceptual development frameworks. Methods employed include analysis and synthesis of works, systematic classification of cooperatives, comparative model analysis, and a structural-functional typological approach. Service (servicing) cooperatives are classified into agricultural (marketing), supply, credit-financial, energy, medical (including dental), service-infrastructure, and combined types. They enable service self-organization, cost reduction, improved access to essential rural services, renewable energy adoption, and employment stimulation. Service cooperatives are highlighted as drivers of comprehensive rural development through pooling population resources for postwar reconstruction. State support (licensing, grants), pilot medical (particularly dental) and energy service cooperatives, IT-cooperative integration, and efficiency monitoring are recommended. Experiences from European Union countries (notably Germany and Austria), the USA, and Canada confirm the effectiveness of these models for sustainable rural infrastructure development.

Keywords: service (servicing) cooperatives, entrepreneurs' cooperatives, consumers' cooperatives, rural infrastructure, rural areas infrastructure, social infrastructure, social cooperatives, dentists' cooperatives, dental cooperatives, community development, rural economy, medical services in rural areas, energy cooperatives, cooperative models, rural employment.

Постановка проблеми. Розвиток інфраструктури сільських територій є передумовою підвищення їхньої конкурентоспроможності та якості життя сільського населення. Значна частина українських сіл залишається малорозвиненою через розірваність збутових ланцюгів, недофінансованість соціальних послуг та відтік населення. Особливо гострою є проблема відновлення інфраструктури в зв'язку з руйнуваннями, спричиненими російською агресією, яка завдала значних збитків сільським територіям. Вони потребують невідкладних заходів щодо відбудови зруйнованих об'єктів та систем. В умовах кризових викликів обслуговуючі (сервісні) кооперативи підприємців та споживачів виступають ефективним інструментом організації інфраструктурних послуг, що забезпечують життєздатність сільських громад, зокрема в сферах енергетики, логістики, сільськогосподарських послуг та інших ключових напрямках. Кооперативи демонструють здатність вирішувати нагальні проблеми шляхом об'єднання фінансових, матеріальних і людських ресурсів.

Досвід країн Європейського Союзу, США та Канади підтверджує, що кооперативи є одними з найефективніших інструментів розвитку аграрної економіки. Важливими новими напрямками в Україні є започаткування медичних (у тому числі стоматологічних), енергетичних, страхових та IT-кооперативів, здатних підвищити доступність відповідних послуг у сільських громадах.

Актуальність теми дослідження також обумовлена необхідністю інноваційних підходів до управління ресурсами для відновлення сільської інфраструктури після воєнних руйнувань, а також прагненням інтегрувати українські сільські тери-

торії у європейські економічні й соціальні процеси. Стаття має на меті наповнити наукові прогалини та запропонувати заходи щодо активізації ролі обслуговуючих кооперативів як драйверів комплексного розвитку сільських територій. Це підтверджується аналізом вітчизняних джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо названої теми показав, що в останні десять років українські вчені значну увагу зосередили на потенціалі обслуговуючих кооперативів, щодо вирішення соціально-економічних проблем сільських територій.

Так, у колективній монографії [6, с. 108; 285] запропоновано розробити «Національну концепцію кооперації» та «регіональні програми розвитку сільськогосподарської кооперації» «спрямованих на розбудову інфраструктури аграрного ринку» та розвитку сільських територій

Дисертація Ю. Головашенка [2] присвячена вивченню управління процесами формування соціальної інфраструктури в сільській місцевості. В ній розглядається роль кооперативів у розвитку сільських територій.

У праці Могильного О.М. та Юрій Т.П. [3] зроблено акцент на важливості сільськогосподарських кооперативів в процесі відбудови зруйнованої інфраструктури сільських територій.

Особливе місце в розвитку сільської інфраструктури провідних країн Європи займають енергетичні кооперативи. У праці Байко Р. [1] відображено досвід Німеччини та Австрії, де законодавче регулювання і державна підтримка створюють сприятливі умови для заснування та діяльності енергетичних кооперативів. Автор підкреслює значення чітких правових норм, механізмів ліцензування і підтримки на рівнях держави

й місцевого самоврядування, що стимулюють розвиток відновлюваної енергетики у сільській місцевості. Такі кооперативи сприяють підвищенню енергетичної автономії, зниженню витрат на енергопостачання та екологічній безпеці територій, що є актуальним для України.

В статті Собчак Г.М. [7] з'ясовано сутність кооперативів стоматологів, їхній соціальний і економічний вплив. Авторка підкреслює, що створення стоматологічних кооперативів сприяє підвищенню ефективності бізнесу, державному та приватному партнерству, покращенню доступу до якісних стоматологічних послуг для малозабезпечених верств населення та зниженню витрат через колективні маркетингові дії. Важливим є те, що кооперативи стимулюють співпрацю між приватними лікарями та державою, розвиваючи соціальний аспект стоматологічних послуг у сільських громадах.

Вищезазначене дає підстави зробити висновок про те, що в останні роки в наукових публікаціях українських вчених кооперативи розглядаються як ключова ланка модернізації та розвитку сільської інфраструктури. Останнє обумовлює доцільність глибокого вивчення потенціалу обслуговуючих кооперативів для більш ефективного розвитку інфраструктури сільських територій.

Метою цієї роботи є визначення ролі обслуговуючих кооперативів у розвитку інфраструктури сільських територій та оцінювання їхнього потенціалу в Україні з урахуванням аналізу наукових підходів, статистичних даних і зарубіжного досвіду.

Методологічною основою дослідження стали методи аналізу та синтезу, системного підходу до вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених. Було проведено поглиблений аналіз переваг моделей кооперативів підприємців у державах-членах ЄС. Для формування концептуальних засад розвитку сектору кооперативів підприємців в інфраструктурі сільських територій застосовано синтез зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно світовий кооперативний рух представлений двома основними групами кооперативів – виробничими та обслуговуючими (сервісними). Обслуговуючі через відносну простоту організації є менш конфліктною моделлю. Вони функціонують у різних сферах економіки, зокрема: дрібному агробізнесі (постачальницькі, збутові, машинно-технологічні кооперативи), у споживчому секторі (кооперативи споживачів), у сфері фінансових послуг (кредитні й страхові кооперативи та кооперативні банки), в сферах формування інфраструктури та обслуговування життєвих потреб населення (напр., енергетичні, житлові, гаражні, дачні, медичні тощо). Таким чином, обслуговуючі кооперативи можуть бути організовані в будь-якій сфері господарювання так, як їх основним завданням є вирішення певної економічної проблеми шляхом самоорганізації членами-власниками необхідних їм послуг.

Також слід зауважити, що в мінливих умовах сучасного ринку з'явилась відносно нова модель – комбіновані кооперативи (вона набула поширення з початку XXI століття; див. рис. 1). У ній гармонійно поєднуються інтереси і виробників, і споживачів.

Обслуговуючі (сервісні) кооперативи завдяки багатофункціональності надають своїм членам широкий спектр послуг і водночас вирішують соціально-економічні проблеми населення, значно покращуючи інфраструктуру місцевих громад (рис. 2). У сучасних умовах для України такі кооперативи мають важливе значення, особливо для сільського населення. Адже після початку повномасштабної війни у 2022 р. кількість активних кооперативів зменшилася через руйнування економічної інфраструктури, міграцію працездатного населення та втрату логістичних каналів.

Саме економічна інфраструктура сільських територій гостро потребує відбудови та модернізації. Обслуговуючі кооперативи здатні позитивно вплинути на виробничу інфраструктуру (енерге-

Рисунок 1 – Типи обслуговуючих кооперативів

Джерело: складено на основі [5, с. 816]

Рисунок 2 – Спеціалізовані обслуговуючі кооперативи для поліпшення інфраструктури сільських територій

Джерело: складено на основі [5, с. 816–817]

тику, транспорт, зв'язок, водопостачання, матеріально-технічне постачання тощо) та ринкову інфраструктуру (кредитно-фінансові та консалтингові установи, спеціалізовані товарні ринки тощо).

Основні групи кооперативів для поліпшення інфраструктури сільських територій та їхні функції відображено в табл. 1.

Таблиця 1 у загальних рисах демонструє спектр основних видів послуг і практичне значення обслуговуючих кооперативів, які можуть суттєво вплинути на розвиток інфраструктури сільських територій України. А все вищезазначене дає підстави зробити висновки та сформулювати практичні рекомендації.

Таблиця 1 – Основні групи кооперативів для поліпшення інфраструктури сільських територій та їхні функції

Тип кооперативу за групою підприємців	Основні завдання кооперативу
1	2
Сільськогосподарські обслуговуючі (маркетингові)	Об'єднання членів кооперативу (з числа дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників) для формування матеріально-технічної бази, залежно від спеціалізації кооперативу, придбання необхідних для ведення сільськогосподарської діяльності товарів та вигідної реалізації виробленої продукції сільського господарства (у т.ч. на віддалених ринках)
Постачальницькі продовольчі (споживчі) для населення	Об'єднання членів-споживачів продовольчих та непродовольчих товарів для гуртових закупівель, виходу на прямих виробників чи великих посередників, що забезпечує значну економію на їхніх індивідуальних витратах.
Комбіновані продовольчі для фермерів та споживачів	Поєднання інтересів членів із числа дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників (фермерів) з одного боку та споживачів – із іншого, через використання ними інтернет-платформи. Це забезпечує взаємодію товаровиробників і споживачів «на пряму», тобто без участі посередників. Ефект – значна економія для обох категорій учасників (тобто для членів кооперативу)
Кредитно-фінансові (кредитні та страхові)	Мобілізація фінансових ресурсів членів кооперативу для максимального врахування їхніх економічних (фінансових) інтересів та мінімізації фінансових ризиків
Енергетичні	Об'єднання фінансових та інших ресурсів членів кооперативу, для будівництва та утримання кооперативної електро- чи/та теплової (у тому числі акумуляторної) станції, робота яких забезпечується використанням відновлювальних джерел енергії. Певна частина такої енергії може бути реалізована на ринку

Закінчення таблиці 1

1	2
Медичні (у т.ч. лікарів-стоматологів)	1-а група. Об'єднання членів-пацієнтів, для самоорганізації медичних (стоматологічних) послуг. Переваги – ціни та якість медичних послуг, а також доступність медичних послуг не залежно від місця проживання членів кооперативу (в т.ч. у сільській місцевості). 2-а група. Об'єднання професійних лікарів для самозабезпечення приміщеннями, технікою, витратними матеріалами за цінами нижчими за ринкові. Переваги – витрати на закупівлю обладнання та інших необхідних товарів нижчі на 25–30%, зростання мотивації та ефективності роботи лікарів-членів кооперативу
Сервісні-інфраструктурні (газо-, водопостачання, вивезення сміття тощо)	Об'єднання фінансових та інших ресурсів членів кооперативу для самозабезпечення життєвонеобхідними послугами інфраструктурного характеру
Кооперативні дитячі садки	Забезпечення дітей членів кооперативу належним рівнем догляду та загального розвитку шляхом співфінансування діяльності кооперативного дошкільного закладу та безпосередньої участі батьків-членів кооперативу в його функціонуванні та управлінні ним

Джерело: складено на основі [4, с. 318]

Висновки. Обслуговуючі (сервісні) кооперативи підприємців та споживачів є стратегічно важливим інструментом модернізації інфраструктури сільських територій України, особливо в умовах воєнних руйнувань та посткризового відновлення. Вони можуть забезпечити самоорганізацію ресурсів для розвитку енергетичної, медичної, логістичної та соціальної інфраструктури, знижуючи витрати їхніх членів, підвищуючи доступність послуг та стимулюючи зайнятість у громадах. Досвід країн ЄС, США та Канади підтверджує їхню ефективність як моделі сталого розвитку.

Практичні рекомендації:

1. Розробити державну програму підтримки обслуговуючих кооперативів з акцентом на пілотні проекти енергетичних та медичних кооперативів у деокупованих громадах, передба-

чивши гранти, пільгове ліцензування та податкові стимули.

2. Інтегрувати кооперативні моделі в програми відбудови (наприклад, через Мінагрополітики), з моніторингом використання державної фінансової підтримки.

3. Запровадити цифрові платформи для комбінованих кооперативів (фермери-споживачі), поєднуючи ІТ-потенціал із логістикою для прямих збутових ланцюгів.

4. Провести регіональні семінари з підготовки кадрів для обслуговуючих кооперативів, спираючись на зарубіжний кооперативний досвід.

Перспективи подальших досліджень: кількісний та якісний аналіз наявних кооперативів, моделювання інноваційних форм, що передбачають державно-приватне партнерство, а також вплив кооперативів на демографію сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Байко Р. Енергетичні кооперативи: досвід Німеччини та Австрії. Київ: Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2016. 32 с.
2. Головашенко Ю.В. Управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій: Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент (07 – Управління та адміністрування). Білоцерківський національний аграрний університет. Біла Церква, 2025. 281 с.
3. Могильний О.М., Юрій Т.П. Стан та перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні та ЄС: інноваційний підхід. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск 77. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6363>
4. Пантелеймоненко А.О. Кооперативи підприємців та їхні бізнес-моделі. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 315–320.
5. Пантелеймоненко А.О., Гончаренко В.В. Види кооперативів та моделі кооперативних систем різних країн. Міжнародні економічні відносини: підручник. 2-ге вид., переробл. та доповн. / [кол. авт.]; за ред. О. А. Довгаль. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 852 с.
6. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки: монографія. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Мамчур В.А. та ін.; за ред. М.Й. Маліка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. 374 с.
7. Собчак Г. М. Соціальні кооперативи стоматологів: переваги для розвитку дрібного стоматологічного бізнесу. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2021. Вип. 7(40). С. 80–92.

References:

1. Baiko, R. (2016). *Enerhetychni kooperatyvy: dosvid Nimechchyny ta Avstrii* [Energy cooperatives: The experience of Germany and Austria]. Kyiv: Office of Financial and Economic Analysis of the Verkhovna Rada of Ukraine. 32 p. (in Ukrainian)
2. Golovashenko, Yu. V. (2025). *Upravlinnia rozvytkom sotsial'noi infrastruktury sils'kykh terytori i* [Management of the development of social infrastructure of rural areas] (Doctoral dissertation, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine) 281 p. (in Ukrainian)
3. Mohil'nyi, O. M., & Yurii, T. P. (2025). *Stan ta perspektyvy rozvytku silskohospodars'koi kooperatsii v Ukraini ta YeS: innovatsiyni pidkhid* [State and prospects of agricultural cooperation development in Ukraine and the EU: An innovative approach]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. (77). Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6363> (in Ukrainian)
4. Pantelejmonenko, A. O. (2024). *Kooperatyvy pidpriemtsiv ta yikhni biznes-modeli* [Entrepreneurs' cooperatives and their business models]. *Ekonomichni prostir*, no. (191). pp. 315–320 (in Ukrainian).
5. Pantelejmonenko, A.O., Honcharenko, V.V. (2025). *Vydy kooperatyviv ta modeli kooperatyvnykh system riznykh krain* [Types of Cooperatives and Models of Cooperative Systems in Different Countries]. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: pidruchnyk. 2-he vyd., pererobl. ta dopovn. / [kol. avt.]; za red. O.A. Dovhal. Kharkiv: V.N. Karazin KhNU. 852 p. (in Ukrainian)*
6. Malik, M. I., Shpykul iak, O. H., Mamchur, V. A., et al. (Eds.). (2019). *Rozvytok silskohospodars'koi kooperatsii ta intehratsiini protsesy v ahrarnomu sektori ekonomiky: monohrafiia* [Development of agricultural cooperation and integration processes in the agrarian sector of the economy: Monograph] Kyiv: NNC "IAE". 374 p. (in Ukrainian)
7. Sobchak, H. M. (2021). *Sotsial'ni kooperatyvy stomatologiv: perevahy dlia rozvytku dribnoho stomatolohichnoho biznesu* [Social cooperatives of dentists: Advantages for the development of small dental business]. *Tsentral'nourai'ns'kyi naukovi visnyk. Ekonomichni nauky*, no. (7(40)), pp. 80–92 (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 01.12.2025